

Література

1. Щенникова Л.В. Вещные права в гражданском праве России. – М., 1996.
2. Копылов А.В. Вещные права на землю в римском, русском дореволюционном и современном российском гражданском праве. – М.: Статут, 2000.
3. Цюра В.В. Речові права на чуже майно: Наук.-практ. посіб. – К.: КНТ, 2006.
4. Цюра В.В. Речові права на чуже майно: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2007.
5. Гонгало Р.Ф. Суперфіцій у римському приватному праві та його рецепція у цивільному праві України: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2000.
6. Дерибург Г. Пандекты. – М., 1905. – Т.1. – П.259, пр. 5 і 6.
7. Барон Ю. Система римского гражданского права. – СПб., 1908. – Вып. II, кн. 3. Вещные права. – С. 129.
8. Дождев Д.В. Римское частное право. – М., 1996. – С. 423.
9. Харитонов Е.О. Основы римского частного права. – Ростов н/Д.: Феникс, 1999. – С. 195.
10. Бартошек М. Римское право: Понятия, термины, определения. – М., 1989. – С. 35.
11. Дигесты Юстиниана. – М.: Юрид. лит., 1984. – С. 137, прим. 33.
12. Хвостов В.М. Система римского права: Учебник. – М.: Спарк, 1996. – С. 324, прим. 10.
13. Нерсесов Н.И. Римское вещное право. – М., 1896. – С. 119.

УДК 347.365.43

С.А. Чванкін

ПІДТВЕРДЖЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ПРЕДСТАВНИКА В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Інститут представництва відіграє значну роль у системі процесуально-правових відносин щодо захисту і представництва прав і законних інтересів інших осіб. Так, у практиці місцевих судів м. Одеси в середньому 70% справ розглядається за участю представників осіб, які беруть участь у справі.

За способом виникнення представництво в цивільному процесі поділяється на добровільне (факультативне) та необхідне (обов'язкове) в залежності від юридичної значущості для виникнення представництва волевиявлення осіб, яких представляють. Важливість чіткого розмежування видів цивільного процесуального представництва неможливо переоцінити, оскільки для них законодавством висуваються різні вимоги щодо підтвердження повноважень у суді.

Найпоширенішим документом, що підтверджує повноваження добровільного представника, є довіреність. Відповідно до ст. 244 ЦК України, «довіреністю є *письмовий документ*, що видається однією особою іншій особі для представництва перед третіми особами», а не «*письмове уповноваження*», як у ст. 64 ЦК УРСР 1963 р. Тому здається справедливою пропозиція, що була висловлена в літературі про інше формулювання ч. 3 ст. 244 ЦК України: «Довіреністю є *письмовий документ*, що видається однією особою іншій особі на підтвердження повноважень останньої здійснювати представництво перед третіми особами» [1].

Можна виділити такі вимоги до довіреності як документа: по-перше, письмова форма; по-друге, вона має містити необхідні реквізити: вказівку на

суб'єкти, місце, дату видачі тощо (наприклад, дата видачі довіреності є її обов'язковою умовою – в іншому разі вона є нікчемною – ч. 3 ст. 247 ЦК України); по-третє, у ній можуть бути зазначені обмеження на здійснення певних процесуальних дій [2].

Разом із поглядом на довіреність як документ низка авторів розглядають її як односторонній правочин (вперше цей погляд запропонував В.О. Рясенцев, який так пише стосовно довіреності на ведення судової справи: «вона не є складовою частиною процесу або процесуальною дією... Довіреність тут є волевиявленням, що є одностороннім правочином» [3]).

Ряд авторів вважають правочином навіть не видачу довіреності, а саму довіреність [4], що є підставою виникнення повноважень. Проте деякі правознавці наголошують на тому, що довіреність не є підставою виникнення повноважень, вона лише фіксує їх наявність і, будучи адресованою третім особам, забезпечує таким чином інформацію для цих осіб [5]. Така позиція здається більш обґрунтованою. Довіреність створює лише один безпосередній ефект: це підтвердження перед іншими особами того факту, що особа, яка отримала довіреність, виступає як уповноважений представник іншої особи. Відтак за допомогою довіреності встановлюються характер і межі повноваження, які надає особі, яку представляють, представникові.

Оскільки ч. 1 ст. 244 ЦК України передбачено, що представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю, виникає питання про співвідношення змісту договору і довіреності. За смыслом названої статті довіреність може видаватися за бажанням сторін, але не є обов'язковою. Довіреність не може існувати самостійно, а видається представникові на підставі договору або спирається на положення акта органу юридичної особи, яким встановлені відносини представництва [6]. Тому в тих випадках, коли форма договору доручення відповідає вимогам закону про форму повноваження на здійснення тих чи інших юридичних дій, такий договір є підставою виникнення також і повноваження. Так, ч. 4 ст. 42 ЦПК України передбачає можливість підтвердження договором повноважень адвоката як представника. Але оскільки цивільний процес є формалізованим, це положення стосується лише адвокатів-представників.

Порядок оформлення довіреностей на ведення справи в суді регламентований ч. 2 ст. 42 ЦПК України. Порядок оформлення довіреностей від імені юридичної особи повністю дублює ст. 246 ЦК України.

А довіреність фізичної особи повинна бути завірена нотаріально або посадовою особою організації, в якій довіритель працює, навчається, перебуває на службі, стаціонарному лікуванні чи за рішенням суду або за місцем його проживання. На відміну від ст. 114 ЦПК 1963 року, в указаній нормі більш вдало сформульовані суб'єкти, які можуть посвідчити довіреність, оскільки вона наголошує, що це повинні бути саме посадові особи, а не застосовує формулювання: «на підприємстві, в установі, чи організації, де вони працюють», що не давало змоги з впевненістю виявити, які особи з числа працівників таких організацій можуть посвідчувати довіреності.

Звісно, не буде виникати проблем у тому разі, якщо фізична особа працює, навчається, перебуває на службі чи на стаціонарному лікуванні. А якщо ця особа не підпадає під жодну категорію названих осіб? Тоді, напевне, залишається посвідчити довіреність за місцем її проживання, але якщо «під місцем проживання» розуміти управління будинками за місцем проживання, то в межах сіл такі утворення є рідкістю. Напевне, законодавець під цим терміном має на увазі й виконавчі комітети представницьких органів територіальних громад.

Незрозумілим є визначення цивільно-процесуальним законодавством деталей оформлення довіреності, адже довіреність це цивільно-правовий правочин. Відносини між представником і особою, яку представляють, у тій частині, в якій вони не стосуються питань здійснення правосуддя, повністю повинні регулюватися матеріальними галузями права. При цьому норми, що пов'язані з видачею і припиненням довіреності, повинні носити відсильний характер до норм цивільного права (власне, з припиненням довіреності так і відбулося – ч. 3 ст. 44 ЦПК України). Тим більше що формулювання чч. 2 і 3 ст. 42 ЦПК України адекватно може бути замінене на таке: «довіреність повинна бути посвідчена нотаріально або за правилами ч. 4 ст. 245 та ст. 246 ЦК України».

Органи юридичних осіб, як правило, оформлюють постійні чи разові довіреності для свої представників. Разова подається разом із заявою в суд і залишається у справі. Постійна – подається для ознайомлення і залишається у представника. У позовній заяві, якщо вона підписується не керівником чи його заступником, указуються реквізити постійної довіреності (номер, дата видачі й т.ін.) [7].

Варто погодитися з думкою, висловленою в літературі, що не можна спрощувати процедуру оформлення повноважень юрисконсультів, що виступають від імені юридичних осіб, до пред'явлення службового посвідчення юрисконсульта [8]. Відомо, що посвідчення посадової особи указує на певну особу і на ту посаду, через яку вона реалізує функції юридичної особи. У такому значенні посвідчення для юрисконсульта – лише свідчення того, що особа працює на відповідній посаді.

Думається, що невірним є твердження, що «для підтвердження повноважень співробітника юридичної особи суд має право запитати витяг із штатного розпису, для того щоб переконатися, що ця особа дійсно є штатним співробітником відповідної юридичної особи» [9]. Для суду не має значення, чи дійсно представник є співробітником юридичної особи, адже закон вимагає в цьому разі тільки вимогу про належним чином оформлені повноваження у представника, а не його професійний чи інший статус.

Статтею 42 ЦПК України передбачається, що повноваження адвоката як представника можуть посвідчуватись довіреністю, ордером, який виданий відповідним адвокатським об'єднанням, або договором.

Цікаво, що, наприклад, у ЦПК Франції адвокат чи судовий повірений звільняються від обов'язку пред'явлення доказів того, що вони отримали повноваження на представництво сторони чи здійснення допомоги (ст. 416) [10]. У ЦПК Франції взагалі відсутні будь-які норми, які конкретизували б документи,

якими повинні бути засвідченні повноваження представника, зокрема не містить цей акт норм про довіреність.

Представники об'єднань громадян, що представляють інтереси своїх членів, пред'являють суду довіреність відповідної організації. У літературі запропоновано вважати за необхідне отримання уповноваженим профспілок, крім довіреності відповідного профспілкового органу, також довіреності від особи, яку він представляє [11]. Однак не враховується, що член об'єднання громадян доручає ведення справи не представникові цієї організації, а їй самій. Недоцільною здається і вимога пред'являти представникові відповідного об'єднання в суді довіреність від останнього та довіреність, яку видає особа, інтереси якої представляють, цій організації. Навряд чи на суд необхідно покладати обов'язок перевіряти законність надання повноваження від імені особи, яку представляють, відповідному об'єднанню, тоді треба було б визнати необхідність такої перевірки з боку адвокатського об'єднання, але ж закон цього не вимагає, напевне, розраховуючи на відповідальне ставлення щодо цього з боку такого об'єднання, адже інакше воно втрачає престиж та довіру клієнтів, крім того, такий обман є незаконним.

Стосовно обсягу повноважень представника, які визначаються довіреністю, треба зазначити два принципи: по-перше, вона не може розширяти межі повноважень, що має особа, яку представляють, чи встановлені законом, наприклад орган, якому законом надано право захищати права та інтереси інших осіб, не може надати право укладати мирову угоду в довіреності, яка видається його представникові, у результаті прямої заборони законодавством такої дії; по-друге, вона може звужувати межі повноважень, визначених законом.

Оскільки закон встановлює обсяг, умови і початковий термін процесуального повноваження, то обмеження повноваження на здійснення процесуальних дій можуть стосуватися тільки дій, право на здійснення яких у процесі може бути взагалі обмежене. Думається, що представник як особа, яка бере участь у справі, не може бути обмежений у правах, передбачених ст. 27 ЦПК України.

Повноваження судового представника також можуть бути підтверджені усною заявою довірителя (ч. 6. ст. 42 ЦПК України). Усна заява сторони за своєю природою нічим не відрізняється від письмової довіреності, оскільки формою волевиявлення особи, яку представляють, з наділення іншої особи повноваженнями представника.

Документи про повноваження представників або копії з них, посвідчені суддею, приєднуються до справи (ч. 5 ст. 42 ЦПК України). Суддя повинен переосвідчитись у їх достовірності та правильності оформлення. Відсутність належних повноважень у представника позбавляє його процесуальні дії юридичної чинності.

Думається, що поширена раніше думка, згідно з якою допуск представника до процесу (за п. 7 ст. ЦПК 1963 р.) «не обов'язок, а право суду» [12], у сучасний період не може бути вірною, адже в цьому разі особа позбавляється конституційного права на правову допомогу, цивільно-процесуального права брати

участь у процесі через представника, головне, щоб у представника були належним чином оформленні повноваження.

На відміну від договірних представників, для підтвердження законними представниками своїх повноважень батьки (усиновителі) пред'являють суду свідоцтво про народження дитини, опікуни і піклувальники – рішення про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна (п. 3 ч. 1 ст. 42 ЦПК України).

Література

1. Гранін В.Л. Повноваження представника та його реалізація за цивільним законодавством України: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2005. – С. 94.
2. Порядок посвідчення довіреності визначається Законом України «Про нотаріат» (Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 39. – Ст. 383) та Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 03.03.2004 р.
3. Рясенцев В.А. Представительство в советском гражданском праве: Дис. ... д-ра юрид. наук: В 2 т. – М., 1948. – Т.2. – С. 17, 18.
4. Див., наприклад: Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / В.І. Борисова, Л.М. Баранова, І.В. Жилінкова та ін.; за заг. ред. В.І. Борисової, І.В. Спасибо-Фатеевої, В.Л. Яроцького. – К., 2004. – Т. 1. – С. 249.
5. Вільнянський С.І. Радянське цивільне право. Частина перша: Навч. посіб. – Х., 1966. – С. 166; Советское гражданское право. – 2-е изд., испр. и доп. – Л., 1982. – Ч. 1. – С. 186.
6. Див. також: Зобов'язальне право. Теорія і практика / За ред. О.В. Дзери. – К., 1998. – С. 728–729.
7. Осипов Ю.К., Юрков М.К. Защита прав социалистических организаций в суде. – М., 1982. – С. 52.
8. Оформление полномочий представителей юридических лиц // Сов. юстиция. – 1979. – №11. – С. 26.
9. Комментарий к Гражданскому процессуальному кодексу Российской Федерации / Под общ. ред. первого заместителя Председателя Верховного Суда РФ В.И. Радченко. – М.: НОРМА, 2003. – С. 112.
10. Новый Гражданский процессуальный кодекс / Отв. ред. А. Довгерт. – К.: Истина, 2004. – С. 111.
11. Цивільний процесуальний кодекс України: Наук.-практ. коментар / За ред. В.В. Комарова. – Х., 2001. – С. 230-231.
12. Тараненко В.Ф., Шакарян М.С. Некоторые новые положения гражданского процессуального права по ГПК союзных республик / Отв. ред. проф. М.А. Гурвич. – М., 1967. – С. 30.

УДК347.254

В.Ю. Терещенко

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ НАСЛІДКИ САМОЧИННОЇ ЗАБУДОВИ ЗЕМЕЛЬНОЇ ДІЛЯНКИ

Розвиток у нашій країні різних правових форм користування землею значно розширив можливості використання земельної ділянки для індивідуального житлового будівництва.

Причому значення останнього істотно зросло, що пояснюється зміною політики держави в галузі забезпечення громадян житлом. Якщо ст. 42 Консти-